

O MOTIVIH USTANOVITVE DRUŠTVA PRED ŠTIRIMI DESETLETJI (II. DEL)

// Iztok Geister

PUŠČAVEC
(*Monticola solitarius*)
foto: Iztok Geister

Udeleženci ustanovne skupščine društva, dne 8. 12. 1979 v Ljubljani
foto: Marko Aljančič

Novo stran v mojem dojemanju ptičjega sveta je pomenil t.i. Petersonov priročnik *Die Vögel Europas (Ptice Evrope)*, ilustriran sistematični prikaz vseh v Evropi pojavljajočih se ptic, se pravi gnezdkah, selivk in gostujočih vrst. Avtorji so pravzaprav trije, poleg ilustratorja Rogerja Petersona še pisec besedila Gui Mountfort, karte razširjenosti pa je prispeval P.A.D. Hollom. Leta 1968 mi je prišel v roke nemški prevod 7. izdaje (iz leta 1965) angleškega originala (prva izdaja leta 1954). Ta klasični evropski priročnik je postal in ostal moj brevir vse do današnjih dni, čeprav so sodobni priročniki podrobnejši in natančnejši, ohranja ta neko težko razločljivo zanesljivost, pa četudi je to le občutek. Je pa res, da sem tega imel samo doma, na terenu pa sem uporabljal priročnejši *The Birds of Britain and Europe (Ptice Velike Britanije in Evrope)* avtorjev H. Heinzla, R. Fittra in J. Parslowa.

PRIPRAVE NA USTANOVITEV DRUŠTVA

Prav po zaslugi Petersonovega priročnika sem spoznal, kako pomembna je za poznavanje avifavne vloga zemljepisne razširjenosti ptičjih vrst in še posebno populacijske razporejenosti (distribucije) posamezne vrste, govorim namreč o gnezdkah, ker to še kako vpliva na pogostost ali redkost določene vrste in v dobršni meri tudi na stabilnost njene populacije. Zato sem se že sredi sedemdesetih let, potem ko sem se dodobra seznanil z evropskimi smernicami za pripravo ornitološkega atlasa (*Standardisation in European Ornithology, Auspicium* 1973), pričel pripravljati na zemljepisno favnistični projekt kartiranja razširjenosti in razporejenosti ptičjih vrst v Sloveniji. Znašel sem se pred dvojnim organizacijskim vprašanjem: kje najti za popise na terenu dovolj usposobljene popisovalce ptic in kako zagotoviti gmotno podporo takšnemu nacionalne-

Avtor članka med pozdravnim nagovorom ustanovne skupščine društva, dne 8. 12. 1979 v Ljubljani
foto: Marko Aljančič

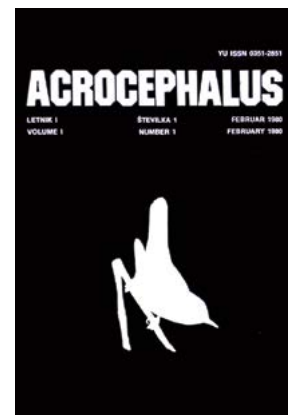
mu projektu. Leta 1975 sem v *Raziskovalcu* (glasilu tedanje Raziskovalne skupnosti Slovenije) objavil javni poziv raziskovalnim organizacijam in znanstvenim ustanovam k prevzemu projekta Ornitološki atlas Slovenije. Ker na objavo ni bilo odziva, mi ni preostalo kaj drugega kot organizacijsko ovinkasta, izvedbeno dolgotrajna in finančno negotova prostočasna pot. Po izpeljanem poskusnem projektu z mladimi opazovalci ptic, vabilo za popis enajstih lahko prepoznavnih vrst je bilo leta 1977 objavljeno v reviji *Pionir* (predhodnici današnje revije *Gea*), sem se pričel zavedati, da bo šele s popularizacijo ornitoloških opazovanj mogoče ustvariti dovolj velik krog strokovno neoporečnih sodelavcev. To pa bi bilo mogoče doseči le z rednim objavljanjem vseh favnistično zanimivih opazovanj ptic, za kar pa bi potrebovali redno izhajajočo ornitološko revijo. Za uresničitev takšnega načrta bi potrebovali izdajatelja, to vlogo pa bi najbolje opravljalo društvo. Skupaj z Daretom Šeretom, takratnim povezovalcem in duhovnim vodjem ptičarjev (kot so se sami imenovali), ki so tvorili jedro prostovoljnih obročkvalcev pri Prirodoslovnem muzeju Slovenije, in njegovim dobrodušnim prijateljem Božidarjem Magajno, ki je s svojimi izkušnjami v ribiški in čebelarški organizaciji znal uspešno izpolnjevati uradne zahteve in spretno preskakovati birokratske ovire, smo se od prvega maja 1979 dalje zavzeto pripravljali na ustanovitev društva. Dobrodošla pa je bila tudi moralna podpora Prirodoslovnega muzeja Slovenije pod ravateljstvom dr. Antona Polenca.

Ustanovna skupščina *Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije* je bila v Ljubljani v predavalnici Elektrotehniške fakultete v soboto, dne 8. decembra 1979, na kateri je 76 navzočih somišljenikov izvolilo organe društva in revije *Acrocephalus*. Za predsednika društva je bil izvoljen Janez Gregori, za tajnika Božidar Magajna in za urednika revije Iztok Geister. V izvršni odbor društva so bili izvoljeni Miha Adamič, Ivo Božič, Iztok Geister, Peter Grošel, Andrej Knavs, Mišo Serajnik, Borut Štumberger in Dare Šere, v uredniški svet revije pa dr. Sergej D. Matvejev, dr. Andrej O. Župančič, Janez Gregori, Rado Smerdu, Božidar Magajna, Dare Šere in Ivo Božič. Prva, skupna, seja izvršnega odbora in uredniškega sveta je potekala 20. februarja 1980; na njej je bil sprejet delovni program za tekoče leto, kmalu zatem pa je izšla tudi prva številka dvomesečnika *Acrocephalus*. V aprilski številki pa je bil objavljen seznam članov društva, na katerem je 88 imen.

O IMENU DRUŠTVA IN REVIJE

Z različnih strani je bilo slišati nekaj pripomb na ime društva, češ zakaj ni v njem omenjeno varstvo ptic, kar sem kot krstni boter takrat zavračal s pojasnilom, da imajo to besedno zvezo v imenu tako ali tako vsa društva gojiteljev ptic, ki jih takrat ni bilo malo in so bila prek krovne zveze tako dobro organizirana, da so v javnosti dajala vtis, da so to edini poznavalci ptic, kar sicer ni bilo daleč od resnice,

sintagmo »varstvo ptic« pa da uporabljajo predvsem za opravičevanje in lepšanje svojega početja. Mi naj bi se s tem, da tega nismo zapisali v ime, distancirali od tega peresa za klobukom, kar pa ne pomeni, da se ne bomo resno zavzemali tudi za naloge na tem področju. Ime revije *Acrocephalus* je predlagal Dare Šere z utemeljitvijo, da so trstnice slovenskim ornitologom slabo poznana skupina ptic, ki pa so ravno zato za nas toliko večji izziv, res pa je tudi, da se je ravno tedaj poudarjeno ukvarjal z obročkanjem in proučevanjem teh ptic, predvsem močvirskih trstnic (*Acrocephalus palustris*). Tej obrazložitvi sem na skupščini dodal še ekološko izolacijo in ogroženost življenjskega prostora tega rodu, tako da z imenom ni bilo težav, čeravno bi kasneje kot urednik namesto latinskega raje videl slovensko ime, vendar je večina evropskih ornitoloških revij za lažjo prepoznavnost nosila znanstveno ime. Silhueta trstnice na naslovnici revije je kasneje postala zaščitni znak tako revije kot društva, v prikriti obliki je to ostala vse do danes.

Naslovnica prve številke revije *Acrocephalus* iz leta 1980

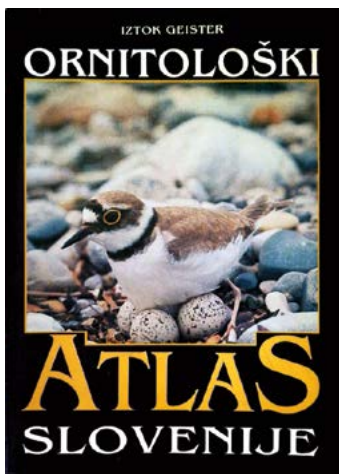

NALOGE DRUŠTVA

V prvi številki revije *Acrocephalus* sta bila objavljena tako delovno področje društva v dveh sekcijah, za opazovanje in proučevanje, kot tudi delovni program za leto 1980. Zadali smo si naloge na različnih področjih: na favnističnem (zbiranje podatkov o gnezdenju, selitvi in prezimovanju ptic na ozemlju Slovenije ter organizacija atlasa gnezdil in atlasa prezimujočih vrst), izobraževalnem, naravovarstvenem, znanstvenem in publicističnem, tako doma kot v tujini. Predvidena pa je bila tudi ustanovitev treh komisij: za ugotavljanje statusa na ozemlju Slovenije pojavljajočih se vrst, terminološka komisija in komisija za strokovno literaturo. Načrtovano petletno kartiranje ornitološkega atlasa v izmeri 10 x 10 km se je pričelo v letu 1980 in je bilo v grobem končano leta 1988, nakar se je pričelo obdelovanje in dopolnjevanje na terenu zbranih podatkov, čemur je nazadnje sledila še interpretacija. Pri zbiranju podatkov je sodelovalo 80 popisovalcev, brez njih bi bila naloga

SRPIČNA TRSTNICA
(*Acrocephalus scirpaceus*)
foto: Iztok Geister

Naslovnica Ornitološkega atlasa Slovenije (DZS, 1995)

Primer notranje strani atlasa gnezdil

Naslovnica Zimskega ornitološkega atlasa (Tehniška založba, 1994)

Primer notranje strani atlasa prezimujočih vrst

neuresničljiva. Vse delo na terenu je bilo opravljeno prostovoljno, državno finančno podporo je projekt dočakal šele v zaključni fazi po osamosvojitvi Slovenije v začetku devetdesetih let. Projekt ornitološki atlas Slovenije je bil od vsega začetka zamišljen v dveh delih kot zimski in gnezditveni, kar pa je bila za enega samega organizatorja pretežka naloga, zato je leta 1986 koordinacijo zimskega atlasa prevzel Andrej Sovinc. Razbremenjen sem tako nadaljeval z delom zgolj pri atlasu gnezdil, ki je v knjižni obliki izšel spomladi leta 1995 kot *Ornitološki atlas Slovenije*, atlas prezimujočih vrst pa pol leta predtem kot *Zimski ornitološki atlas Slovenije*.

NA TERENU

S persom in daljnogledom, s tem srpom in kladi-vom amaterskega ornitologa, smo se lotili prelomne naloge v času, ko je opazovanje ptic pri nas veljalo med ljudmi za čudnaško, v javnem pogledu pa varnostno sumljivo opravilo. V bližini tovarn in drugih, sicer redkih varovanih objektov se ni bilo pametno potikati z daljnogledom okrog vratu, saj so vratarjevi prsti takoj pričeli vrteti telefonsko številčnico. Čeprav je takšno ovadaštvo, uradno imenovano samozaščita prebivalstva, danes videti pozabljeno, pa spričo vse pogostejšega in vse splošnejšega elektronskega nadzora tudi na področjih nekdanjega neoviranega gibanja, vrnitev podobne varnostne obsednosti, čeravno iz kakšne povsem drugačne domneve ogroženosti, ni izključena. Povedati pa je treba tudi to, da smo se opazovalci in popisovalci ptic v nekdanjem družbenem sistemu, ki je izrecno zagovarjal le varovanje človekovega okolja, ne pa tudi rastlin in živali, sicer lahko neovirano gibali po terenu. Ustavil nas je kvečjemu napis »Pozor, hud pes!«, medtem ko napisov »Privatna lastnina«, ki danes rastejo po podeželju kot gobe po dežju, takrat nismo poznali. S teleskopi takrat nismo bili opremljeni, pa tudi daljnogledi niso bili posebno kvalitetni. Zase lahko povem, da sem uporabljal ruski daljnogled Zenit 10 x 50 za 100 nemških mark. Sem si pa vedno govoril, da si bom kupil boljšega, ko bom tega izgubil. A sem ga potem, ko sem ga kje pozabil, vedno spet našel. Med spustom s Stola sem ga pozabil na neki skali v

ruševju, kar sem opazil šele povsem pri dnu, a sem se kljub vročini v tistem kotlu na začetku poti in strmini, da si grizel kolena, vseeno vrnil ponj.

KVALITATIVNI PODATKI

Zbiranje kvalitativnih podatkov je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja potekalo po zanesljivih metodoloških napotkih, po tako imenovanem vrednostnem ključu, ko je popisovalec glede na zaznano dejansko stanje na terenu (ustrezajoče eni od šestnajstih v obrazcu zapisanih pojavnih oblik) lahko presodil, ali gre za možno, verjetno ali potrjeno gnezditvev. Ker pa je glavčina popisa potekala najmanj desetletje, zbrani podatki seveda niso odsevali dejanskega stanja v določenem letu, temveč zbirno stanje v daljšem obdobju, kar pomeni, da je bil popis z vidika sočasne navzočnosti nerealen in v pogledu vrstne pestrosti kumulativen. Dobra stran takšne časovno razpotejnene pestrosti vrst je poleg tega, da priključ na plano tudi kakšno težje odkrivno, pri prejšnjih popisih spregledano vrsto, predvsem to, da zabriše kratkoročne spremembe v medvrstnem sestoji. To pa je pomembno zlasti pri presoji stabilnosti posamezne vrste, saj je naravarstvo nagnjeno k bitju plati zvona že ob vsakoletni običajni spremembi vrstne sestave v proučevani prostorski enoti. Hkrati pa takšno večletno popisno stanje omogoča dobro primerjavo z zgodovinskimi podatki, ki niso vedno časovno dovolj natančno opredeljeni, še posebno ne, kadar so zapisani po spominu. V obdobju kartiranja 1980–1995 so se s slovenskega ozemlja odselile najmanj štiri vrste (prilivka, južna postovka, rjavoglavi srakoper in črnoglavi strnad), na novo pa se je priselilo 11 vrst (rjavovrati ponirek, veliki žagar, črni škarnik, rjavi škarnik, črnorepi kljunač, pikasti martinec, polojnik, škrlatec, rdeča lastovka in pinoža), kar je dokaz, da je vrednotenje vrstne pestrosti v daljšem časovnem razdobju še kako smiselno. Tako odseljevanje kot priseljevanje vrst je v očeh populacijske dinamike običajen pojav. Izginotje vrste zato ne smemo enačiti z njenim izumrtjem, lahko pa pričakujemo njeno vrnitev, kar v dobršni meri opravičuje določen favnistični optimizem. To naravarvarstveno pomembno

sporočilo atlasa pa je, kot je pokazal nadaljnji razvoj skrbi za ptice na Slovenskem, upošteval le malokdo.

KVANTITATIVNI PODATKI

V nasprotju s kvalitativnimi podatki, ki so bili zbrani na terenu, so bili kvantitativni podatki prepuščeni naknadnemu ocenjevanju, ki ga je opravila za to izbrana društvena komisija v skladu z evropskimi merili. Populacijska količina je bila izražena z razponom od najmanjše do največje domnevne vrednosti, izražene v številkah, populacijski trend pa z oceno, ali se populacija povečuje ali zmanjšuje ali pa je stabilna. Verodostojnost količinskih podatkov se na splošno nenehno spreminja ne le zaradi pristranskosti pri zajemanju podatkov, marveč tudi zaradi nenehnega spreminjanja dejanskega stanja. Seveda lahko z ustrežno razlago neskladnost zmanjšamo ali omilimo, vsekakor pa se velja zavdati relativnosti takšnih podatkov. Čeprav nam vsak količinski podatek ponuja pogled v razsežnost, ki s kakovostnim podatkom ni dosegljiva in za katero pravzaprav sploh ne vemo, kako bi jo poimenovali, saj je sama od sebe ponujajoča se besedna zveza prostorska globina nemara pomensko prebogato oblačilo za gole številke. Kajti gre za to, da je neka populacija veliko več kot le skupek osebkov in da številčnost osebkov sama po sebi sploh ne jamči za njeno stabilnost, kajti pomembnejša je njena prostorska porazdelitev. Populacijsko dogajanje pojasnjujoči razlogi se ne skrivajo v številkah, temveč v njihovih okoljsko pomembnih povezavah, teh pa ne odkrivamo s seštevanjem in odštevanjem, marveč z intelektualno zahtevnejšim opravilom, z ekosistemsko razgledanostjo in s pronicljivo razlago dobljenih podatkov. Prav tako tudi časovna razsežnost šele po premisleku razkriva marsikatero zakonitost populacijskega dogajanja. Marsikdaj prav zgodovinski podatek pomaga razjasniti vlogo in pomen trenutnega stanja, ki je vedno le stadij časovnega dogajanja. Kljub temu, da z večletnim ponavljajočim se snemanjem trenutnih stanj lahko predvidimo zmanjšanje ali celo izginotje neke populacije, pa si dostikrat ne znamo pojasniti nenadne vrnitve in ponovnega uspevanja izginule vrste, kakor tudi ne nenadnega upada do tedaj uspešne vrste. Takšna miselna izhodišča in takšni pomisleki so me vodili pri razlagi podatkov, zbranih za ornitološki atlas gnezdičk, vendar je končni izdelek, temelječ na kvalitativnih in zgodovinskih podatkih, kljub vsemu dokaj jasno in pregledno izražal prostorsko in časovno razsežnost gnezditvene razširjenosti ptic v Sloveniji. Za pojasnila o nastajanju t. i. zimskega atlasa, ki obravnava pri nas prezimujoče vrste ptic, njegovih posebnostih in s tem povezanih vprašanjih, je seveda edini pravi naslov njegov koordinator Andrej Sovinc.

POMEN OPRAVLJENIH NALOG

Zaradi petnajstletnega tradicionalnega načina zbiranja na terenu zabeleženih dogodkov za atlas gnezdičk, sodobnejša obdelava podatkov, ki jo je terjala

vsa opravila priganjajoča informatika, na koncu ni bila mogoča, ker bi bilo nekatere vidike popisovanja treba od vsega začetka zastaviti drugače. Atlas je bil pač otrok metodologije iz sedemdesetih let, ko se je v Evropi pojavila zamisel oziroma potreba po nacionalnih ornitoloških kartiranjih z namenom, da se prek njih dokopljemo do evropskega ornitološkega atlasa, kar se je v naslednjih letih tudi zgodilo. Slovenski prispevek evropskemu kartiranju gnezdičk v izmeri 50 x 50 km je bil objavljen leta 1989, do izida evropskega atlasa leta 1997 pa so bili podatki kasneje posodobljeni in, kar zadeva kvantitativne podatke, tudi dopolnjeni. Naj še omenim, da mi je bila zaupana priprava besedila za malega deževnika, brškinjo in črnohlavca strnada in v soavtorstvu tudi za malega martinca in svilnico (*The EBCC Atlas of European Breeding Birds*, T&A.D.Poyser, 1997).

Kljub marsikateri nedorečenosti je Ornitološki atlas Slovenije skoraj četrto stoletja ostal osnovna referenca glede razširjenosti gnezdečih ptic na Slovenskem, čeprav ga sodobni mladi, če sodim po citatih, papirnate vire prezirajoči pisci ornitoloških člankov, komajda poznajo. O društveni dejavnosti in miselnem ozadju te dejavnosti v obdobju po obeh atlasih po letu 1995, ko se je društvena strategija pričela spreminjati in se v naslednjih letih tudi popolnoma spremenila, pa bodo bržkone spregovorili njeni tvorca, ornitologi generacije, ki je sledila tej, ki bi jo vsaj v dveh pogledih nemara smeli imenovati pionirska. V prvem dvajsetletnem obdobju po nastanku je bilo društvo, razen po reviji, namreč prepoznavno predvsem po svojih dveh atlasih, zaradi katerih je bilo tudi ustanovljeno. Niso pa to bila v omenjenem obdobju edina odmevna društvena dejanja, med pomembnejša vsekakor sodita tudi *Rdeči seznam ogroženih ptic gnezdičk Slovenije* in *Imenik ptic zahodne Palearktike* v soavtorstvu večjega števila ornitologov, ki sta izšla kot posebni številki revije *Acrocephalus*.

VODOMEC (*Alcedo atthis*)
foto: Iztok Geister

